Klassisen anarkismin yhteiskuntafilosofia

Matias Huttunen

Tässä kirjoitelmassa pyrin esittelemään hyvin yleisellä tasolla anarkismin teoriaa. Kirjoitelma on lyhykäisyydessään puutteellinen, mutta pyrkii tuomaan tärkeät seikat esille ja antamaan tietynalaisen läpileikkauksen siitä, mitä anarkistinen yhteiskuntafilosofia pitää sisällään. Teksti perustuu löyhästi kandidaatintutkielmaani. -**Matias Huttunen**

Anarkismi käsiteenä herättää meissä ristiriitaisia tuntemuksia. Monelle tulee mieleen kiljua kittaavat punkkarit, useille saattaa nousta mieleen mustiinpukeutunut pomminheittäjä, poliittisessa keskustelussa anarkismi on politiikan nollatila, järjestäytyneen yhteiskunnan negaatio, tai hobbesilainen luonnontila, kuten yhteiskuntafilosofiassa usein tämä käsite ymmärretään. Toisin sanoen anarkismin käsite yhtyy meissä usein väkivaltaan ja kaaokseen, tuhoon ja rappioon. Vaihtoehtoisesti anarkismi voidaan myös ymmärtää utooppis-myyttisenä alkutilana, jossa ihmiseloa hallitsee tasa-arvo ja rauha ilman ylhäältä asetettuja pakotteita. Kuvaus tällaisesta myyttisestä alkutilasta löytyy muun muassa Ovidiuksen Muodonmuutoksia teoksen ensimmäisestä kirjasta, kuten seuraava lainaus osoittaa:

Ensiksi kultainen oli aika ja vallitsi ilman
pakkoa itsestään sopu, luottamus, usko ja oikeus.
Pelkoa tunnettu ei tai rangaistuksia, vaskeen
tauluihin hakatuin lain uhkaa, ei väki arka
säikkynyt tuomarejaan, vaan oltiin turvassa ilman.

Oli näkemyksemme sitten kumpi tahansa, kaaosta tai utopiaa, on anarkismi jotain josta on turha puhua, eli päiväunta tai painajaista. Näin ollen anarkismia olisi turha ottaa vakavasti poliittisessa ja yhteiskuntafilosofisessa keskustelussa.

Tämä näkemys unohtaa kuitenkin sen tosiasian, että anarkismi on myös hyvin laaja-alainen teoria, joka pyrkii yhteiskunnallisen järjestyksen aikaansaamiseen, mutta ilman minkäänlaista poliittista auktoriteettia, kuten valtiota. Siinä uskotaan, että ihmisten sosiaalinen luonne, joka pitää sisällään jonkin asteisen järjellisyyden ja moraalisuuden, tarjoaa meille luonnollisen väylän yhteisöllisen elämän saavuttamiseksi. Anarkismissa siis nähdään, että olemme kykeneviä elämään rauhaisaa yhteisöelämää ilman poliittisen auktoriteetin ylhäältä asettamaa pakkovaltaa, oli tämä valta sitten totalitarismia tai edustuksellista demokratiaa. Anarkismissa korostetaan yksilön vapauden ja autonomian tärkeyttä sekä yksilön luontaista sosiaalisuutta ja taipumusta yhteistyöhön. Valtio, hallintojärjestelmä, poliisi, armeija ja muut voimankäytön ja pakottamisen muodot nähdään anarkismissa pelkästään ihmisyyttä ja vapautta tuhoavina järjestelminä.

Anarkismi sanan alkuperä löytyy luonnollisesti antiikin kreikasta. Sana archon tarkoittaa hallitsijaa tai hallintoa, ja kun tähän sanaan liitetään kieltävä etuliite an, muodostuu sana an-archon, toisin sanoen ei-hallitsijaa. Vaikkakin itse sana on peräisin antiikista ei itse oppi ole sieltä, vaan yhteiskuntateoriana anarkismi kehittyi vasta 1800-luvulla, kuten lähes kaikki muutkin perinteiset poliittiset ja yhteiskunnalliset teoriat. Seuraavaksi tarkoitukseni onkin lyhyesti esitellä 1800-luvun keskeisiä anarkisteja sekä heidän ajatuksiaan.

***

Yleensä ensimmäiseksi anarkistiksi nimetään brittiläinen **William Godwin** (1756-1836). Hän ei vielä varsinaisesti käyttänyt sanaa anarkismi, mutta silti hänet nähdään anarkismin pioneerina, sillä hän ennakoi lähes kaikkia anarkistisia argumentteja, joita Manner-Euroopassa myöhemmin syntyi. Godwinin pääteos on nimeltään Enquiry concerning Political Justice (1793). Tässä teoksessa Godwin esittää hedonistista utilitarismia lähellä olevan moraaliteorian, jossa nautinto ja onnellisuus ovat ainoat itsessään hyvät ja tavoiteltavat päämäärät, ja ihanteellisin yhteiskunnallinen tila olisi se, jossa nämä päämäärät olisivat taattu mahdollisimman laajasti ja puolueettomasti kaikille yksilöille.

Hänellä on myös voimakas vaatimus siitä, että yksilöiden tulisi olla vapaita toimimaan oman yksityisen arvostelukyvyn (private judgement) mukaisesti, ilman että mikään ulkoinen auktoriteetti pyrkisi yksilöä ohjailemaan. Godwin puhuu myös paljon moniäänisen keskustelun ja avoimen tiedon tärkeydestä yhteisössä. Tähän liittyy myös hänen äärimmäinen kehitysusko, hän nimittäin uskoi, että tieteellis-tekninen kehitys johtaa ihmiset hallintovallan ikeestä kohti vapaata maailmaa, tämän esteenä on vain valtion olemassaolo. Godwinilla näkyy taustalla vahva usko valistuksen ihanteisiin, usko ihmisen luontaiseen hyvyyteen ja usko astettaiseen kehitykseen jonka lopputulemana on valtioista vapaa maailma.

Raskalainen **Pierre-Joseph Proudhon** (1809-1865) oli ensimmäinen itsejulistautunut anarkisti. Hän näki oman maailmansa nousevan talousjärjestelmän johtavan oikeudenmukaisuuden epätasapainoon, jolloin rikkaat rikastuvat ja köyhät köyhtyvät. Ja rikkaat rikastuvat juuri köyhien kustannuksella. Tämä johti hänet ajattelemaan, että omaisuus on varkautta. Hänen mukaansa tämä vääristymä piti poistaa saattamalla oikeudenmukaisuus taas tasapainoon, toisin sanoen aikaansaada taloudellinen tasa-arvo ihmisten välille. Proudhonin mukaan yksilöiden tulisi olla moraalisesti itseohjautuvia, eli heidän tulisi toimia omaan ymmärrykseensä nojaten ilman ulkoisen auktoriteetin asettamaa pakkoa. Jos yksilöt voisivat toimia luonnollisen moraalinsa mukaisesti, myös tasapaino yhteisössä on saavutettavissa, mutta niin kauan kuin valtio ja sitä ylläpitävä talousjärjestelmä hallitsee, oikeudenmukaisuuden epätasapaino on todellisuutta. Proudhon puhui mutualismista taloudellisen ja yhteiskunnallisen toiminnan muotona. Tämä korostaa yksilöiden luontaista kykyä keskinäiseen yhteistyöhön ilman valtiojärjestelmää. Se nojaa oletukseen yksilöiden psykologisesta kyvystä tunnistaa toisissa sama ihmisarvo kuin hän tunnistaa itsessään. Vaihtojärjestelmä perustuisi vastavuoroisuuteen ja proudhonilaiseen oikeudenmukaisuuteen joka pyrkisi talouden tasapainoon.

Anarkismin jättiläinen, venäläinen **Mihail Bakunin** (1814-1876) teki anarkismista tunnetun Euroopassa, niin hyvässä kuin pahassakin. Hänen myötänsä anarkismi muuttui vallankumouksselliseksi toiminnaksi. Bakunin oli oikeastaan ensimmäinen kosmopoliitti radikaali, joka kiersi maailmaa ja pyrki kampeamaan vallanpitäjät missä ikinä liikkuikaan (tekipä Bakunin jopa työtä senkin hyväksi, että Suomi pääsisi täysin itsenäiseksi hänen arkkiviholisensa tsaarin vallasta).

Bakuninin ajattelussa toistuvat myös aikaisempien anarkistien käsitykset. Johtoajatus on se, että yksilöiden tulisi olla vapaita ulkoisesta, ylhäältä asetetusta pakkovallasta ja toimia oman

järkensä ja moraalinsa mukaisesti. Bakunin näki yksilön täysin yhteisön tuotoksena, ja hän ymmärsi yhteisön luonnollisena taustana yksilölle. Tämä luonnollinen inhimillinen yhteisö tarjoaa mahdollisuuden yksilöllisyyden ja vapauden kehitykselle, toisin kuin valtio, jonka Bakunin näkee ☒yksilöllisten uhrausten ilmentymänä☒. Bakunin oli se anarkisti joka ensimmäisenä puhui aktiivisen, ja mahdollisesti väkivaltaisenkin, vallankumouksen tarpeesta. Bakuninin vallankumous ei olisi poliittinen siinä mielessä, että se pyrkisi korvaamaan auktoriteetin toisella (kuten proletariaatin diktatuurissa, hän siis oli napit vastakkain Marxin kanssa), vaan vanha autoritäärinen järjestysmalli oli yksinkertaisesti tuhottava kokonaan uuden ja paremman tieltä. ☒Luova tuho☒ onkin Bakuniniin yleensä liitetty käsite.

Myös venäläinen **Pjotr Kropotkin** (1842-1921) on anarkismin historiassa tärkeä ennenkaikkea siksi, että hän kehitti ensimmäisen hyvin systemaattisen anarkistisen teorian, sekä hän kykeni tuomaan anarkismin myös laajemman tietoisuuden piiriin, ennenkaikkea kirjoittamalla vuoden 1910 Encyclopedia Britannicaan artikkelin anarkismista. Se alkaa, että anarkismi on

Periaate tai teoria elämästä ja käyttäytymisestä yhteisössä ilman valtiomuotoa – harmonia tällaisessa yhteisössä saavutetaan ilman alistumista laeille tai millekkään muulle auktoriteetille, vaan erinäisten alueellisten ja ammatillisten ryhmien vapaiden sopimusten kautta, jotka muodostetaan tuotannon ja kulutuksen tähden, ja myös sivistyneiden ihmisten lukuisten tarpeiden sekä tavoitteiden tyydyttämiseksi.

Kropotkin hyökkäsi anarkismissaan ennenkaikkea aikansa sosiaalidarwinisteja kohtaan, jotka väittivät, että kilpailu on niin eläin- kuin ihmisyhteisöissä kaiken taustalla vaikuttava laki. Heidan mukaan yhteiskunnassakin tulisi edistää kilpailua, sillä tämä johtaa yleiseen kehitykseen. Kropotkin kuitenkin huomautti, että pelkkä kilpailu ei ole eläinkunnan laki, vaan seurallisuus ja sosiaalisuus on myös hyvin tavallista. Itseasiassa seurallisuus ja keskinäinen avunanto (mutual aid) ovat evolutiivisesti tärkeämpiä kuin kilpailu, niin eläimillä kuin ihmisilläkin. Nämä ovat varsinaiset evolutiiviset tekijät, joita tulisi korostaa, eikä jatkuvaa kilpailua. Sosiaalisuus, seurallisuus ja keskinäinen avunanto ovat ne tekijät ihmisissä jotka myös mahdollistavat anti-autoritäärisen yhteisöllisen elämänmuodon ihmisten välillä. Kilpailua korostava järjestelmä vain rikkoo luonnollista sosiaalisuutta ja kesinäisen avunannon periaatetta, sekä itseasiassa toimii vain ihmisen hallinan ja alistamisen välineenä.

***

Seuraavaksi pyrin nostamaan esille muutamia anarkistisen teorian oleellisia seikkoja ja lähtökohtia. Ensinnäkin vapaus näyttäytyy anarkismissa ensiarvoisen tärkeänä periaatteena, mutta tärkeää on kysyä, miten anarkistit oikein vapauden ymmärtävät. Edellä huomasimme, että puhuessaan vapaudesta, anarkistit vaativat, että yksilöiden tulisi olla vapaita ulkoisista pakotteista. Tämä on kieltämättä anarkismin kulmakivi. Toisin sanoen voisimme tulkita, että anarkistit määrittävät vapauden negatiivisesti, eli, että yksilön tulisi olla vapaa tekemään mitä vain tämä tahoo ilman mitään ulkoisia rajoitteita. Tämä pitää paikkaansa osittain, mutta ei ole vielä täydellinen vapauden määritelmä anarkismissa. Anarkistit myös korostavat, että yksilön tulee olla vapaa toimimaan oman järkensä ja moraalinsa mukaisesti. Voidaan sanoa, että he vaativat yksilön täydellistä moraalis-rationaalista itseohjautumista, ilman että hänen toimintaansa pyritään vaikuttamaan ulkoisen, erityisesti ylhäältä asetetun poliittisen auktoriteetin toimesta.

Kun siis anarkistit vaativat moraalis-rationaalista itseohjautumista, uskovat he siis, että ihmiset ovat luonnostaan moraalisia ja rationaalisia olentoja, nämä ovat meidän olemuksellisia piirteitämme. Olemme järkeviä ja moraalisia olentoja ja meillä tulisi olla oikeus toimia vain näiden piirteiden mukaisesti. Tähän liittyy myös itsekehityksen ajatus, ihmiset ovat siis kykeneviä kehit-

tymään täysipainoisiksi yksilöiksi, joilla on järki ja moraali olemuksellisina piirteinä. Ei varmasti jää epäselväksi mikä anarkistien mukaan estää yksilöiden täydellisen itsekehityksen, tämä on tietysti valtio ja yleisesti kaikki poliittisen auktoriteetin muodot. Ne rikkovat mahdollisuutemme moraalis-rationaaliseen täydellistymiseemme eli siis luonnollisen vapautemme aktualisoitumiseen.

Anarkistit siis uskovat, että heidän utooppinen yhteisönsä on mahdollinen juuri ihmisten järkevyyden ja moraalisuuden takia. Emme tarvitse ulkoisia lakeja ja normeja, koska voimme elää sisäisen järkemme ja moraalisten sääntöjemme varassa. Anarkistinen yhteiskunta ei siis olisi hallittu ulkoisten pakkokeinojen, voimankäytön tai sen uhan kautta, vaan harkinnan ja erityisesti moraalisten sääntöjen kautta jotka olisivat itse asettamiamme. Järjen ja moraalin lisäksi anarkistit uskovat, että sosiaalisuus ja keskinäinen yhteisymmärrys on ihmisille olemuksellista. Kykenemme siis yhteistyöhön luonnollisesti ilman että meitä pakotetaan siihen. Näin ollen anarkismissakin vallitsisi yhteisöllinen järjestys, kaupankäynti ja talous, mutta ei asetettuna ☒ylhäältä alas☒, vaan päinvastoin.

Kuulostaako utooppiselta? Varmasti. Anarkismi ei voikkaan täysin suojautua kritiikiltä ja utopia-syytöksiltä. Se sisältää myös hyvin paljon sisäisiä ristiriitoja ja syviä ongelmia, mutta toisaalta, mikäpä poliittinen teoria ei sisältäisi? Vaikka anarkismia voi kritisoida monesta lähtökohdasta, ihan perustellusti, on sitä ehkä kohdeltu hieman liiankin kaltoin yhteiskuntafilosofiassa. Eri kirjoittajat tuntuisivat kuittaavan sen suoralta kädeltä väkivallaksi tai utooppiseksi mielipuolisuudeksi, viittaamatta laisinkaan 1800-luvun anarkistifilosfeihin ja anarkismin teoriaan yleensä. Onkin hassua huomata, että samalla kun anarkismia lakaistaan maton alle, luetaan yhteiskuntafilosofian klassikoina henkilöitä, jotka pyrkivät legitimoimaan valtiovallan yksilöä kohtaan tavalla tai toisella. Sattumaako?

***

Kirjallisuutta:

Crowder, George: Classical Anarchism, the Political Thought of Godwin, Proudhon, Bakunin and Kropotkin. Claredon Press, Oxford 1991.

Ritter, Alan: Anarchism, a Theoretical Analysis. Cambridge UP, Cambridge 1980.

Internet:

Anarchy Archives:

http://dwardmac.pitzer.edu/anarchist_archives/index.html (Täältä löytyy kaikki anarkismin klassikkoteokset)

Anarchist Studies Network:

http://www.anarchist-studies-network.org.uk/

Institute for anarchist studies:

http://www.anarchiststudies.org/

Anarkistinen kirjasto
Anti-Copyright

Matias Huttunen
Klassisen anarkismin yhteiskuntafilosofia

Haettu 26.7.2012 osoitteesta: http://takku.net/article.php/20071223185338995

fi.theanarchistlibrary.org